

ELS "CAP DE PORC", UN MISTERIÓS LLINATGE MEDIEVAL

Ramon Ramonet i Riu

La seva més antiga relació amb l'església de Santa Maria de Solsona

Esbrinar l'origen del cognom *Cap de Porc*, actualment només pot ser especular. És per això que ho deixaré per a final, procurant esmentar d'antuvi les vegades que consta aquest cognom en els documents conservats a les diferents zones on era viu, tant a una banda com a l'altra del Pirineu català. Allò més colpidor és que totes les branques familiars del llinatge *Cap de Porc* apareixen dins un període que no sobrepassa la durada d'un segle. Aquesta és una circumstància que obliga a repassar el context històric del segle XIII, i en especial el de Solsona, perquè és una localitat que després ha restat sempre aïllada malgrat situar-se al bell mig de l'actual territori de Catalunya.

El castell de Solsona era una mena de falca militar forçant victorioses campanyes de Reconquesta, sobretot després del naixement de la nacionalitat catalana (1059). En retirar-se els musulmans vers el sud i allunyar-se el perill de ser atacats, l'església de Santa Maria de Solsona va rebre molt nombroses donacions. De fet, al cap de pocs anys va ser una col·legiata tan rica que el seu paborde regentava més de setanta-cinc esglésies, algunes d'elles força llunyanes¹. Tot plegat justifica que Solsona fos una vila que va gaudir d'una bona protecció defensiva, segons es palesa en el compromís del comte d'Urgell de respectar aquelles muralles l'any 1190².

El primer document on s'esmenta un *Cap de Porc* és de l'església de Solsona. Es deia Ponç, i casualment el document fou datat un 17 de gener de l'any 1185. Era el canonge *cellerer* de Santa Maria de Solsona, i el prestigi de la seva misteriosa família encara no era, ni de bon tros, l'assolit en el decurs del segle XIII, quan foren tan poderosos com després han restat discrets davant la història.

A Solsona l'esdeveniment més important de tot el segle XII fou la inesperada troballa de la *Mare de Déu del Claustre*, així anomenada perquè va ser miraculosament descoberta dins el pou de les claustres de l'església. Succéi vers l'any 1247³. És una imatge de marededéu clàssica feta de pedra i molt ben acabada. Tant és així que per força qui la va amagar devia frisar per tor-

1. DOMENEC COSTA I BOFARULL, *Memorias de la ciudad de Solsona y su iglesia*, 1, Barcelona 1959, 165.

2. D. COSTA *Op. cit* 1 1959, 205.

3. A. LLORENS I SOLÉ, *La Mare de Déu del Claustre*, Solsona 1966, 15.

nar-la a venerar amb dignitat. La primera donació coneguda, feta a la marede-déu negra trobada a les claustrs, és del mes de gener de 1248, dècada en què els Cap de Porc tenien el màxim poder dins l'església de Santa Maria. Només per aquest motiu aquest llinatge ja es mereixeria una millor atenció.

Ara bé, tot i que els Cap de Porc catalans es movien a l'entorn de Solsona, a vegades en descobrim d'altres encara més enigmàtics en terres gironines. Un d'ells, per exemple, va ser un tal Ramon Cap de Porc, que va viure a l'Alt Empordà i del qual no es pot demostrar que tingués cap relació amb Santa Maria de Solsona. L'esmentà Mn. Jaume Pasqual en el s.XVIII, amb motiu de trobar el seu nom en un pergami de l'any 1206, quan consta que havia comprat un alou situat dins el terme del monestir de Vilabertran (vora Figueres-Gi)⁴.

Val a dir, però, que els religiosos de Vilabertran tenen renom per haver introduït la reforma canonical a Catalunya a mitjan segle XI, quan tenien molt bona relació amb el monestir ultrapirinenc de Sant Ruf d'Avinyó i amb Santa Maria de Solsona. Un segle més tard els senyors de Solsona es deien Torroja, i pels mateixos temps que va ser consagrada l'església romànica de Santa Maria (1163), Ramon Torroja va ser nomenat abat de Vilabertran⁵.

La família Cap de Porc del Solsonès

Quan l'any 1207 un tal Berenguer Cap de Porc signa un pergami per a l'església de Santa Maria, sembla cofoi de fer constar que era "fill d'en Ponç Cap de Porc". Aquest ja no devia ser el mateix Ponç ans esmentat que era *cellerer*, sinó un batlle de la jurisdicció eclesiàstica que comença a trobar-se signant pergamins l'any 1215⁶. Fos el pare, o bé un familiar de l'esmentat Berenguer, aquest Ponç signà regularment representant l'església fins a l'any 1238.

El batlle Ponç Cap de Porc era un home poderós de debò, i tant va signar documents per la venda a B.Tolzano del castell de Fuliola, vora Lleida (1222)⁷, com aquell mateix any era testimoni en la compra per part de l'església de l'únic forn de Solsona⁸.

4. MARIÀ AGUILO, *Diccionari Biogràfic*, 2, Barcelona 1916. La compra es féu en data 23.1.1206, segons consta en el "But. IEC" 3 (1920) ms.729, 377-416.

5. RAFAEL DALMAU (ed.), *Els castells catalans* 6-2°, Barcelona 1971, 787.

6. Arxiu Diocesà de Solsona (ADS), *calaixos de pergamins*. L'any 1201 consta ja que les dues jurisdiccions de Solsona eren manades per diferents batlles.

7. J. SERRA I VILARO, *Origen d'algunes localitats catalanes* (1910), 25.

8. D. COSTA, *Op.cit.* 1 (1959), 195.

En diré "nova fase", del seguit de pergamins de l'ADS signats pels Cap de Porc de Solsona unes dècades més tard. En data 17 d'octubre de 1284 apareixen en un mateix document, signat a Ingla de Castellar (Ribera Salada), un batlle de nom Ponç Cap de Porc, i un *cellerer* de nom Romeu Cap de Porc⁹. Aquest Romeu és troba també dos anys abans signant un pergami de mig metre d'ample i igual llargària, ensems amb tres membres més de la família¹⁰. El batlle Ponç seria una mena de governador de totes les propietats de l'església de Santa Maria de Solsona. Per altra banda, l'activa organització parroquial d'aquells segles és ben manifesta pels nombrosos temples que van ser construïts, no sols a les rodalies, sinó pertot arreu de l'accidentada geografia de la comarca¹¹.

Hi ha un detall que, tot i no tenir retop, s'ha passat sempre per alt, però que per a mi reflecteix el poder assolit per l'església de Solsona, superior fins i tot al de la Seu d'Urgell. Mentre que en aquesta població no van poder mai superar la construcció d'un temple romànic, a Solsona tot just deixar de trobar-s'hi documents signats pels Cap de Porc, el prepòsit Ponç de Vilaró féu començar a edificar (1296) damunt el temple romànic l'esvelta i espaiosa volta en estil ogival, la mateixa que cobreix la meitat davantera de la nau gòtica de l'actual catedral¹². Si van gosar planificar tan costoses i llargues obres, era perquè disposaven de molts recursos econòmics. És més, devien pensar que no minvariën pas gaire durant molt temps. Tampoc no és de creure que obraïen obligats per l'estat ruïnós del temple antic, ja que s'havia consagrat només cent trenta-tres anys abans¹³.

Verssemblantment, a Solsona vivia la millor comunitat de fidels cristians, però fins i tot podem pensar que el mitrat era temerós de residir a la seva molt conflictiva Seu d'Urgell¹⁴. Pot ser que de l'antic bisbat d'Urgell no en restés només que el renom quan els bisbes tenien el seu palau annex a Santa Maria de Solsona. Ho va sospitar així l'historiador Mn. Costa, després de rellegir els documents de l'antiga col·legiata de Santa Maria. Per això ell deixà escrit que Solsona aleshores devia ser, bisbes, més que una *segona residència*; i com sacerdot, encara s'estranyava de que en determinats actes litúrgics no es preveia que els mitrats fossin mai absents¹⁵.

Pel que fa al batlle Ponç al servei de l'església, val dir que tenia a les

9. ADS, *calaixos* (any 128). Per error, en lloc de *Romeu* consta escrit *Ramomeu Cap de Porc*.

10. ADS, *calaixos* (1282).

11. D. COSTA, *Op. cit.* 3 (1959). 634 (apèndix 14).

12. D. COSTA, *Op. cit.* 1 (1959). 266.

13. D. COSTA, *Op. cit.* 1 (1959). 43-44.

14. BAUDON DE MONY, *Relations politiques des comtes de Foix avec la Catalogne jusqu'au commencement du XIIIe. siècle*, 2 (Paris 1896) doc.27-29.

15. D. COSTA "Ob. cit.", 1 (1959) 45-47.

seves ordres almenys un escamot d'homes armats, ja que li era molt necessari defensar per tota la comarca les nombroses propietats de Santa Maria. Ponç Cap de Porc també exercia funcions de magistrat i dictava sentència en conflictes poc greus. Igualment era competència seva introduir cada nou rector davant els feligresos. És el cas de quan l'any 1268 va signar l'acta de presentació del rector de Sant Andreu de Clarà, una església romànica camperola a ponent de Castellvell de Solsona¹⁶.

Els documents de la primera meitat del segle XIII palesen que la comarca de Solsona vivia uns temps força agitats, si bé que per altra banda la vila gaudia de grans recursos de tota mena. Posteriorment els conflictes no van minvar, perquè el rei Jaume I debades reclamava al vescomte de Cardona que li lliurés el seu magnífic castell patrimonial (1268-1274). Ramon Folc V no sols li negava, sinó que actuava en contra del seu legítim sobirà molt ressentidament. En clara rebel·lia, el més poderós dels vescomtes catalans sempre que podia es reunia amb tots els seus parents i altres nobles amics per tal de confabular-se plegats i oposar-se amb més força al rei. Les principals trobades dels revoltats van durar setmanes i van fer-se els anys 1231, 1268 i 1274 dins les muralles de Solsona¹⁷.

En ser constant l'arribada al Solsonès de refugiats ultrapirinenecs que fugien de la mortífera Inquisició contra els heretges càtars del Llenguadoc, especialment del sector de Foix (Arieja), entre ambdós batlles de Solsona van sorgir cada vegada més greus desavinences. Per tal d'evitar-ho, el vescomte de Cardona va escriure un seguit de "Drets i Obligacions" dels habitants, que van ser aprovats per l'església de Solsona¹⁸ i signats pel batlle Ponç Cap de Porc. Es tracta d'un extens pergamí (50 x 50 cm.), que desplegat té l'imponent aspecte del també signat per ell mateix l'any 1276, quan Hug de Mataplana, aleshores paborde d'un monestir de Marsella, va visitar Santa Maria de Solsona.

Les preferències per a viure a Olius

Cada any es construïen més i millors molins hidràulics a Olius, perquè només és allunyat de Solsona 5 Km. A Olius la gent treballava sense por, atès que des de l'any 1000 els comtes d'Urgell hi mantenien gent armada per a defensar una torreta¹⁹.

16. ADS, *calaixos* (1268)

17. F. CARRERAS I CANDI, *Rebel·lió de la noblesa catalana contra el rei Jaume I el 1259*, 4 "BRABLB" (1911) 47; J. Serra *Història de Cardona* (Tarragona 1966), 219; A. Huici *Col·lecció diplomàtica de Jaume I* 11 (2^a) (València 1916), 266; A. Rovira *Op. cit.* 4 (1926), 63.

18. AMS, *Defensa d'uns i altres*, foli 50 (4 nones febrer 1282).

19. D. COSTA, *Op. cit.*, 1 (1959), 93.

Després que Guerau de Cabrera s'apoderés de la Seu d'Urgell (1213), va ser-ne el primer comte de la seva nissaga. Guerau IV, des de l'any 1200 l'havien ajudat els nobles de la nissaga Cervera establerts a Riner del Solsonès. Fou per tal motiu que tant ell com el bisbe de la Seu d'Urgell van passar a residir preferentment al Solsonès. L'Urgellet era una zona molt perillosa en disputar-se durant dècades la successió d'aquell comtat. En el conflicte, iniciat l'any 1197, també hi van combatre els vescomtes de Castellbò -des de 1203- i els comtes de Foix -des de 1204-²⁰.

Els caps de Porc van començar a aparèixer a Olius quan el comte Roger IV de Foix deixà de tenir llogada la vila de Solsona al seu ex-cunyat vescomte de Cardona (1258). Aquest volia creure que Olius era un illot que la col·legiata de Solsona tenia dins els seus dominis²¹. Quan va fomentar-hi la indústria, pensava que algun dia ell en seria l'amo, i va donar "*carta de guiatge*" en benefici del Molí dels Cups, d'Olius (8.I.1224)²².

Finalment, l'any 1258, el vescomte Ramon de Cardona va reconèixer que havia estat vàlida l'antiga donació d'Olius a Santa Maria de Solsona, segons havia disposat el seu avi Torroja.²³

De quan els Cap de Porc van arrendar les seves propietats a Olius, es conserven a l'ADS quatre pergamins datats entre 1258 i 1259²⁴. Malgrat tot, aquella no va ser una retirada definitiva dels Cap de Porc, perquè una nova generació de la família va tornar a Olius i la masia que van habitar encara es manté dempeus. Un jove Ponç Cap de Porc, el qual consta que encara era solter l'any 1260, va signar la compra del Molí d'Alçalicames a la molt rica família Vilaró, molt bons amics dels Cap de Porc. L'esmentat molí, els documents encara més antics l'anomenen *Ribelles*, però posteriorment la propietat va ser coneguda sempre més per *Vilaró Vell*, perquè per als Vilaró de Solsona havia estat una mena de castell fortificat des que van establir-se vora el riu Cardener²⁵.

Sis anys després (4.VI.1266), l'esmentat Ponç Cap de Porc ja s'havia casat, atès que el nom de la seva muller, Veijana, consta al costat del seu en la contracta d'arrendament d'un mas en aquella contrada²⁶. Tal vegada va ser un parent seu, o ell mateix, el personatge homònim que un any més tard signava el fonamental document en què el vescomte de Cardona acordava amb

20. DIEGO MONFAR, *Historia de los condes de Urgel*, 1 (1853), 426-560.

21. AMS, *Llibre de Lleis i costums*, foli 19 (es confirmà de nou l'any 1296).

22. A. BACH I RIU "Olius, un poble del Solsonès (Solsona 1979), 22. -Acta de Consagració de l'església de Sant Esteve d'Olius (1079), 73-76-.

23. D. COSTA, *Op cit.* 1 (1959), 195.

24. ADS, *calaixos* (1258-1259).

25. A. BACH *Ob. cit.* (1979), 25.

l'església de Solsona els límits del terrenat d'Olius²⁷.

La branca ultrapirinenca del llinatge *Cap de Porc*

Per tal de presentar aplegats tots els membres de la família Cap de Porc del Solsonès, he deixat d'esmentar un tal Guiu Cap de Porc que en data 21 d'abril de l'any 1240 era davant un notari de la ciutat de Girona a fi d'admetre per escrit que devia 13.000 sous al rei Jaume I. En el text no s'explica l'origen del deute, però és molt clar que ho reconeixia, segons els dos paràgrafs que transcrit tot seguit: "... que jo, Guido Cap de Porc, reconec que més ho pagar a Vos, Jaume D.G. rei d'Aragó, (...) 13.000 sous barcelonesos que *Vos me debatis, que quibus mi pro vovis tenebantur...*"²⁸.

Allò que de bell antuvi colpeix més és saber que 13.000 sous barcelonesos aleshores eren prou diners per a poder comprar un gran castell, incloent-hi les corresponents propietats annexes.

Quant a esbrinar si el tal Guiu desplaçat fins a Girona pertanyia a la branca familiar del Solsonès o bé a la del Llenguadoc, el mateix nom de Guiu pot ajudar-nos, car sembla que va ser exclusiu dels ultrapirinenecs. Ho fa pensar també el nom dels testimonis que signaven el mateix document (Lamberti, Conquist, Ulmo, etc.). La família Lamberti, en concret, no tenien cap branca al sud dels Pirineus, i en canvi eren una noble nissaga de Montpeller²⁹.

El llinatge dels Cap de Porc (llevat dels que foren senyors del castell de Balaruc) només s'ha esmentat pels historiadors quan el troben en documents. És per això que encara no els han fet mai l'arbre genealògic, ni cap estudi biogràfic complet, la qual cosa estranya quan es palesa que d'entre ells almenys van sobresortir tres homes que són molt interessants:

PERE, nascut a la mateixa localitat que el frare Pere Nolasc.

GUIU, jurista al servei dels comtes Raimon VI i VII de Tolosa.

GUIU, jurista eclesiàstic establert a la cúria de Montpeller.

En considerar-los tots plegats descendents d'una mateixa família llenguadociana, seria versemblant que la seva casa pairal més antiga fos la que tenien al poble de Saint-André de Carcassès³⁰. Ara bé, aquells Cap de Porc van ser

26. ADS, *calaixos* (1266).

27. Entre la resta de signants hi ha el senyor: de Torroja, de Besora, de Vilaró.

28. ACA, *Col·lecció diplomàtica de Jaume I* (1240).

29. OUDOT DE DAINVILLE, *Sceaux de Montpellier*, (1952). Mai no apareixen els Cap de Porc en aquest recull de nissagues medievals.

30. J. GIRAUD, *Histoire de la Inquisition au Moyen-Âge* (Paris 1935). 220.

molt més ben recordats a la veïna comarca del Lauragès, perquè tenien propietats al Mais-Saintes-Puelles (bisbat de Saint-Papoul)³¹.

El Mas-Saintes-Puelles, més conegut amb el sobrenom de "*El Manso*", és famós per haver-hi nascut el frare Pere Nolasc (1180-1249), un dels fundadors de l'orde de la Mercè, a Barcelona, quan tenia vint-i-quatre anys d'edat³².

En investigar la família dels Saint-André d'*El Manso*, l'autor Jean Giraud va trobar que tots havien estat acusats d'heretgia, després d'acompanyar el càtar Guillem Vidal quan predicava a La Rodelle l'any 1238 (casualment, el mateix any que els Cap de Porc deixaren de signar pergamins a Solsona).

Tota la família dels Saint-André, des d'aleshores van portar el sobrenom Cap de Porc, perquè habitaven una de les seves possessions a *El Manso*. Pere Cap de Porc, allí exercia de mestre en un col·legi de noies, una tasca que era la més cobejada pels heretges càtars. Dos dels germans, *En Pere* i *En Guillem* Saint-André, tenien la màxima categoria entre els heretges; en canvi, l'altre germà, Bernard, en aparèixer sense el tractament "En", devia ser només un seguidor dels càtars.

Quan l'any 1239 l'inquisidor Ferre es presentà a *El Manso*, una tercera part de persones van ser acusades de practicar el catarisme³³, però, segons l'investigador Marfan, els registres de la Inquisició no van distingir diferències entre els Saint-André i la resta d'acusats³⁴.

Això fa que el jurista Guiu Cap de Porc, al servei del comte de Tolosa, no es vegi com un familiar dels Saint-André, perquè, segons consta en la famosa "*Cançó de la croada*" escrita per Guillem de Tudela (s.XIII), era un membre de la més alta noblesa³⁵. L'any 1204, en signar-se el "Tractat de Millau" era el principal testimoni del comte de Tolosa de qui va obtenir propietats a Montpeller³⁶. Aquell mateix any, encara sabem que Guiu va guanyar un plet fent valer el "costum antic" de la vila contra els juristes que li oposaven el

31. Vic-Vaissète, *Histoire générale du Languedoc* 4 (Tolosa 1879), 513; i també 7 (nota 20), 60.

32. Y. DOSSAT, *Les ordres de rachat, les mercedaires* "Cahiers de Fanjaux" núm. 13 (1978), 371; també E. González Castro *La patria de san Pedro Nolasco*, rev. "Estudios" núm. 151 (1985), 147; i León Clos *Notice historique sur Castellnouduary* (Tolosa 1880), 84.

33. BERNAT GUIU, *Histoire du convent des frères precheurs de Narhorne au XIIIeme siècle* (Paris 1894); i C. Douais "*L'albigisme et les frères precheurs a Narbone*", ms.609 Bibliotheque Municipal de Toulouse "Enquetes de Bernat Caux et Saint-Pierre" (Paris 1894).

34. WALTHER L. WAKEFIELD, *Heretics and inquisitors. The case of the Mas-Saintes-Puelles* "Catholic Historical Review" núm. 69-2^a (1983).

35. M. ALEXANDRE TEULET, *Layette du tresor des chartes* "Archives Nationales" 1 (Paris 1863), 286-288.

36. M. GERMAIN, *Bulletin de la Société Archéologique de Montpellier. Etudes historiques* 5 (Montpeller 1955), 208 i ss.

dret canònic³⁷.

Altres vegades el jurista seguia el comte Raimon allí on viatgés. En tenim la prova en dos documents datats el 14 d'agost i el 13 de desembre de l'any 1202. En el darrer es feia constar que Guiu encara no era canceller: ... *iudicarius et iurex, nec non cancellaris Domini Raimundi Ducis Narbone*".

Una recerca feta per E.G. Leonard³⁸ descobrí a Mergueil (vora Montpellier), on exercia funcions pecuniàries, dos documents butllats escrits per manament de "*Domini Guidonis Caput Porci, iudici et cancellaris...*". Gairebé hi ha quaranta anys de diferència en les dates, ja que l'un és datat l'agost de 1204 i l'altre el mes de maig de 1246.

Després de dictar una sentència a Montpellier l'any 1205, cronològicament torna a trobar-se al servei del comte de Tolosa l'any 1208, en defensar Raimon VI de l'acusació d'haver manat assassinar l'emissari del Papa de Roma. Guiu Cap de Porc no va poder fer gran cosa per tal d'evitar l'excomunicació del Comte (+1222), a qui aleshores ni tan sols van deixar justificar-se verbalment. De fet, ja no tenia res a fer, ni disposant de les sàvies llums que en matèria legal tenia el seu prestigiós jurista. Raimon VI només podia plorar d'impotència en veure que la invasió dels francesos era imparable (1209)³⁹.

Tornem a trobar Guiu Cap de Porc en un document signat en data 10 de juliol de l'any 1210, pel qual es palesa que el comte de Tolosa reaccionava finalment reclamant al Vaticà. Pels seus esforços diplomàtics sembla que Guiu Cap de Porc llavors va rebre de Raimon VI el castell de Balaruc-els-Banys, a compte dels 6000 sous que li devia⁴⁰. El document lliurat especifica que Guiu tindria jurisdicció sobre els cavallers i persones, podent fer justícia en totes aquelles terres, i sobre les aigües dolces i salades⁴¹. Guiu també va rebre del comte la transferència dels seus drets de pesca a la localitat de Sette i, a més a més, el dret d'hostatjar vint-i-cinc cavallers a Fortignan, i quaranta cavallers més a Saint-Vincent (vora Porciam)⁴².

37. J. ROQUEBERT/A. VILLEMAGNE (ed.), *Cartulaire de Magalone* 1 (Montpellier 1912) núm. 267 p479-482; i també A. Guron *Redaction et diffusion des coutumes de Montpellier* "Annales du Midi" 90 (Tolosa 1978) 293.

38. EMILE G. LEONARD, *Chancelliers, notaires comtaux et notaires publiques dans les actes des comtes de Toulouse*, "Bibliothèque de l'école des chartes" Paris 1955, 61 nota 113.

39. MICHEL ROQUEBERT, *L'Épopée cathare*, Tolosa 1970, 110-376.

40. M.A. TEULET *Op.cit* 1 París 1863, 353.

41. A. FABRÉ, *Histoire de Balaruc-les-Bains* (1930), 22.

42. M. GERMAN *Op.cit* 5 Montpellier 1955, 208.

El jurista va conservar sempre les seves propietats

La persona del jurista Guiu Cap de Porc també devia restar molt compromesa quan el Papa va excomunicar tots aquells que havien ajudat Ramon VI⁴³. Finalment, el comte va perdre àdhuc les seves propietats de Provença; estranyament, però, Guiu mai no va ser perjudicat per les esmentades disposicions papals i va conservar fins a morir el seu castell de Balaruc. Va ser molt llest a posar-se al servei del cap dels croats antialbigesos Simó de Montfort. Primer, Guiu consta a Carcassona en signar la donació d'un castell d'aquell cruel personatge a favor de Ramon Caturci (emparentat amb una família del Berguedà). Després, hi ha un document del jurista Guiu Cap de Porc en què Simó de Montfort donava a tres destacats cavallers croats tres castells més (Pacenes, Torves i Pedanci) conquerits als nobles del Llenguadoc⁴⁴.

D'aquell període tan crític encara em resta esmentar el document més important en què s'escriu el nom del jurista Guiu: l'acta del Concili de Narbona, celebrat el mes d'abril de l'any 1212. El seu nom llatinitzat aleshores va ser escrit així: "*Guidonis Capite Porco*".

Els antics drets del Papa sobre Balaruc havien estat donats a l'església de Magalona pagant vint marcs de plata a l'any. La resta del castell, però, va ser d'en Guiu Cap de Porc, perquè no la volia vendre a l'Església⁴⁵. No va vendre ni en proposar-li-ho el molt poderós i cruel cabdill Simó de Montfort (1215).

Guiu, després, encara va fer menys cas als dos nobles cavallers que pretenien ser hereus dels drets que sobre Balaruc tenia l'esmentat cap dels croats. L'any 1218 ambdós militars van renunciar a Balaruc, perquè el bisbe de Magalona reclamava aquella part (deia que li pertanyia per legítim testament d'una esposa del comte de Tolosa morta l'any 951).

Sis anys durà el procés del bisbe contra el jurista, i atès que el comte de Tolosa entretant havia signat una nova pau amb l'Església, el Papa comissionà a l'arquebisbe de Narbona per tal de solucionar tan llarg conflicte⁴⁶. Heus ací, però, que aquell religiós tot just feia un any que havia absolt Guiu Cap de Porc de tots els greuges que hagués pogut fer a l'Església; i va sentenciar a favor del savi jurista.

L'any 1232 treballava encara al servei del comte de Tolosa quan reclamava a Jaume I que li cedís Montpeller, heretat catalana de la costa Mediterrània.

43. MICHEL ROQUEBERT *Op.cit* Tolosa 1970, 378.

44. VIC-VAISSETE *Op.cit* 8 (1879), 608 (prova 201); i col.604-608 677-A.

45. A FABRÉ *Op.cit* (1930), 22.

46. VIC-VAISSETE *Op.cit* 4 (1879), 707; i M.A. Teulet *Op.cit.* 2 Paris 1863, 338.

Per al rei sembla que tal capital no era negociable, potser perquè era la seva ciutat nadiua. Des d'aleshores el comte de Tolosa amargava la vida a Jaume I sempre que podia, bé que no el van convèncer pas mai. Així, doncs, allí el rei va passar els primers mesos de l'any 1236, i l'estiu de l'any 1239⁴⁷. Llevat de Guiu Cap de Porc, tots els qui van ajudar Raimon VI contra Jaume I, després van patir-ne les conseqüències, fins i tot el bisbe de Magalona, que en ser descobert que obrava contra el sobirà català va perdre el dret de nomenar els cònsols de Montpeller que el mitrat tenia des de l'any 1211⁴⁸.

El Cap de Porc més interessant d'entre tots els barons de les possibles branques del llinatge sembla que ha de ser el que, essent servidor i amic del rei Jaume I, era jurista de la cúria del bisbat de Montpeller. A més a més, a Magalona tenia la seva residència el papa Climent IV (1265-1269), després que molt greus intrigues li fessin deixar el Vaticà per a refugiar-se vora la seva vila nadiua Saint-Gilles (Gard), que com la veïna Montpeller van ser beneficiades per proximitat geogràfica a la seu pontificia.

El senyor de Balaruc havia estat (16.I.1235) a favor de la seva esposa Beatriu i el seu fill Dofí Cap de Porc. Aquest, de jove va ser tan buscabrega que per a rampinyar en terres dels nobles veïns fins i tot al Vaticà tenien queixes d'ell⁴⁹. A Montpeller els seus descendents van tornar a ser molt dignes i llestos; bé, potser provenien d'un altra branca familiar?

Durant més de tres dècades els Cap de Porc no consten a Tolosa ni a Montpeller, però per altra banda hi ha testimonis que es trobaren defensant el castell de Montsegur (Arieja) fins que va ser guanyat pels croats anticàtars (1244). La notícia la va recollir l'antic historiador del catarisme Napoleó Peyrat. En donar la relació dels nobles que defensaven els més de dos-cents heretges que habitaven el seu principal "centre espiritual", va escriure que també hi havia membres de la família Cap de Porc⁵⁰. La notícia que després van fugir d'el Rosselló, la va confirmar el també historiador René Nelli: "*Cap de Porc va fugir a l'Aragó*" (és a dir, era tot Catalunya)⁵¹; i encara diu, que l'acompanyaven els càtars Pere de Cabaret i Mateu Guiu⁵².

Aquesta informació es troba enregistrada en els folis de les "Enquestes Reials", recollides pels inquisidors que recorrien tot el Llenguadoc⁵³. Escrit en llatí es llegeix: "... *Guido Caputporci, iurisconsulto, quem caput duxit in Russilione*".

47. VIC-VAISSETE, *Op.cit* 8 (1879), 120-col.106.

48. A. BOFARULL I BROCA, *Historia de Catalunya* 2 Barcelona 1876, 219.

49. "Biblioteque National de Paris" cota 8 KL 1743-79.

50. NAPOLEÓ PEYRAT, *Histoire des albigeois* 2 Paris 1871, 180.

51. RENÉ NELLI, *Le phénomène cathare* Tolosa 1964, 175.

52. J. VENTURA I SUBIRATS, *El catarismo en Cataluña* "BRABLB" 28 (1959-1960), 116.

53. VIC-VAISSETE, "*Ob.cit*" 2 (1879), 374; i 7, 1247-1248.

Un pergami signat pel rei Jaume I ens informa que Guiu Cap de Porc va ser retengut, per força, pel bisbe de Magalona, ates que el sobirà català va sol·licitar-li que fos *alliberat* Guiu Cap de Porc. Això succeí aproximadament al cap d'un any d'haver-se signat vora París el "Tractat de Corbeil" (11.V.1258).

L'arquebisbe de Narbona va fer cas al rei, potser perquè la resta d'aquell pergami és ple de donacions i permutes (amida 60 x 60 cm). L'agraïment reial per la llibertat d'en Guiu va ser pagada amb diners, conservant-se l'escrit datat al cap d'un mes (12.V.1259). En el text es fa esment dels "molts grans favors" que Jaume I devia a Guiu Cap de Porc⁵⁴.

Des d'aquella allunyada capital, al cap d'un mes el rei Jaume I va viatjar directament a Ogern (Solsonès). S'ha explicat que va ser per tal d'oposar-se personalment a una nova rebel·lió nobiliària en terres de l'Urgellet⁵⁵. Sojornà a Manresa el dia de Sant Joan i va continuar fent via pel camí a Navès del Solsonès, per tal d'evitar topar-se amb el vescomte de Cardona.

El rei Jaume I era a Solsona en data 27 de juny de 1259⁵⁶, i atès que el batlle de Santa Maria era Ponç Cap de Porc i tenia autoritat sobre l'església d'Ogern (vora la Ribera Salada), no pot evitar-se de pensar que, en els més de deu dies que sojornà al castell d'Ogern, el sobirà rebés -pel que fos- el batlle del mateix llinatge que a Montpeller li havia fet "*multa et gratia servitia*".

Hi ha tres documents signats a Montpeller per Guiu Cap de Porc els anys 1262, 1263 i 1264. En el primer dels esmentats, escrit per voluntat de Jaume I davant del jurista d'aquella cúria (13.VI.1262), s'estipulà quin seria dot per matrimoni de l'infant Pere, fill del rei, amb Constança, filla del rei Manfred de Sicília⁵⁷. Aquell enllaç matrimonial era un afer polític molt delicat, perquè el rei Manfred havia estat excomunicat pel Papa⁵⁸, la qual cosa palesa que només els preparatius de l'enllaç ja despertaven susceptibilitats. L'agermanament amb els sicilians fou aleshores una gran gosadia per part dels catalans.

Probable connexió entre ambdues allunyades branques

El mes de juny de l'any 1263, en presència del jutge Guiu Cap de Porc va redactar-se un altre pergami⁵⁹, i entre els testimonis catalans trobem el ves-

54. A. HUGI, *Op.cit* 1 València 1916.núm. 1105; i ACA *Pergamins de Jaume I*, J-587 Aragó I, núm. 9, anex 4.

55. A. ROVIRA I VIRGILI, *Història nacional de Catalunya* 4 Barcelona 1926, 607-653.

56. J. MIRET, *Itinerari de Jaume I "lo Conqueridor"* "BRABLI3", 6 Barcelona 1918, 557.

57. A. HUGI, *Op.cit* 2 València 1916, 294.

58. A. ROVIRA, *Op.cit* 4 Barcelona 1926, 615-616.

59. ACA, "Reg.de Jaume I" doc. 1787.

comte de Cardona i Galcerà de Pinós. El texta demanava l'anul·lació d'hipoteques fetes per l'infant Pere. Es va signar essent ja casat; el document, però, seria posteriorment tomat a esmenar, in en redactà un de nou l'any 1264, car en el texta anterior s'havien oblidat d'incloure-hi entre les viles catalanes afectades pels tributs, les de Caldes i Llagostera. Ho esmento perquè també el signà el mateix Guiu.

El vescomte de Cardona i el baró de Pinós coneixien la família Cap de Porc de Solsona molt bé, almenys des de l'any 1245, quan el vescomte Ramon va donar carta de "protecció i giatje" a l'església de Santa Maria de Solsona⁶⁰.

Van signar aquell document el vescomte Ramon Folc i vint-i-sis homes d'ambdues jurisdiccions. Abans dels quatre testimonis civils, hi consta R. de Saguàrdia (l'hereu del baró Galcerà IV de Pinós "el Vell"), com també és un Pinós el darrer testimoni. Per l'església de Santa Maria, un dels quatre era el mateix Ponç Cap de Porc. També van signar el "Guiatge" setze prohoms més, tots plegats consta que havien tocat els "quatre evangelis" amb les seves mans, tal com era preceptiu en tot jurament oficial. Aquell que traís allò pactat pagaria cinquanta peces d'or i patiria l'enemistat dels altres.

És molt lògic, doncs, creure que les més allunyades branques de la família Cap de Porc van mantenir alguna mena de relació, o almenys rebrien notícies de la seva prosperitat en altres zones, amb el goig de saber, tots plegats, que sempre treballaven per l'Església. Però, coneixien ells l'origen del seu cognom?

Al mateix lloc on hi ha actualment el prestigiós santuari marià de Núria, en el decurs del s.XIII un bon baró de Pinós hi féu edificar un hospital⁶¹, car era a mig camí entre els seus castells de Bagà, per una banda, i per l'altra Queralbs i Llo (*Alió* de Cerdanya) -Ripoll era una sotsvegueria manada per Ponç de Saguàrdia.

En haver-se trobat aquest Pinós signant a Solsona l'esmentat "Guiatge", no pot ignorar-se que aleshores eren també els senyors de la vall de Núria. Allí, entre la Coma de Noufonts i la Coma d'Eina, hi ha encara un oblidat penyal que té la gràfica forma d'un *cap de porc*. Aquella curiosa erosió geològica devia ser molt famosa entre els qui creuaven a peu les altes valls de Ribes de Freser (Ripollès), perquè la contemplaven des del camí que sortint de Núria mena a Setcases passant per Noucreus⁶².

60. AMS, *Index d'escriptures*: 36-37-38 (s.XIII); i J. Serra *Relació entre els senyors i la ciutat de Solsona s.XIII* "Congrés d'Història de la Corona d'Aragó dedicat al rei Jaume I" Barcelona 1909, 76.

61. FORTIÀ I SOLÀ *Història de Núria* Barcelona 1952, 186.

62. C.A. TORRAS, *Pirineu català* vall de Ribes, 7 (1914) 91-114.

**ANYS EN QUE APAREIX DOCUMENTAT
ALGUN MEMBRE DE LA FAMÍLIA CAP DE PORC**

(Entre parèntesi consta la quantitat de documents del mateix any)

<u>Catalunya</u>	<u>Llenguadoc</u>	<u>abreujada referència orientativa</u>
(3) 1185	SOLSONA	Testimoni de l'empenyorament del castell d'Isanta (Canalda 17 feb). La dot d'una jove solsoquina.
(2) 1203	(2) 1202 MAUGIO	Jurista del comte de Tolosa.
	SOLSONA	Donacions: II Cartulari ADS p.9.
1206 1207	(3) 1204 MONTPELLER	Al servei de Raimon VI, era jurista. Signà el "Tractat de Millau". Guanyà un pleit amb "costum antic".
	1205 MONTPELLER	Pleitejà per uns conreus.
	VILLABERTRAN	Comprà un alou de terra.
	SOLSONA	Era un fill del batlle Ponç.
	1209 MONTPELLER	Contra l'excomunicació del comte
1215	1210 MONTPELLER	Recurs de Raimon VI al Papa.
	(2) 1211 CARCASSONA	Al servei de Simó de Montfort.
	1212 CARCASSONA	Signà donacions de castells.
(4) 1222	1212 NARBONA	Assití al concili eclesiàstic.
	SOLSONA	Testimoni en donació a l'església.
1227	SOLSONA	Castell de Portella per Santa Maria, i també compra del forn. Donació del castell de La Fuliola a particular (II "CARTULARI" p. 34)
	SOLSONA	Empenyorament del "castro Novo".
1228	SOLSONA	Donació d'un mas a l'església.
1229	SOLSONA	Donació d'un mas a l'església.
1233	SOLSONA	Castell de Malgrat donat a l'església (II "Cartulari" p. 91-92).

1234		SOLSONA	Donació de Ponç de Vilaró.
	1236	MONTPELLER	Signà el seu darrer testament.
1238		SOLSONA	P. Vilaró compra una propietat.
	1238	MAS-SAINTE-PUELLES	Van a reunions de càtars
	1239	MONTPELLER	Venda del castell de Balaruc.
1240		GIRONA	Reconeixement del deuta a Jaume I.
	1242	MAS-SAINTE-PUELLES	Heretjes segons les Actes.
	1244	MONTSEGUR	Defensors dels càtars assetjats.
	1245	CARCASSONA	Tres germans davant l'Inquisició
1246		SOLSONA	Protecció del vescomte a l'església.
	1247	ROSSELLÓ (?)	Transterrat (potser fugia?)
	1248	NARBONA	Al servei del comte de Tolosa.
	1254	NARBONA	Pacte entre el Comte i ciutadans.
(2) 1258		OLIUS	Empenyora propietats seves allí.
(3) 1259		OLIUS	Venda d'una propietat patrimonial. Arrendaments de propietats seves.
	(2) 1259	MONTPELLER	Jaume I reclama que sigui lliberat. L'hi pagà diners pels favors rebuts.
1260		OLIUS	compra d'un mas a Ponç Vilaró.
	1262	MONTPELLER	Dotació de la princesa de Sicília.
	1263	MONTPELLER	Esmena de l'anterior dotació.
	1264	MONTPELLER	Observacions a la dotació esmentada.
1265		OLIUS	Signà també la seva muller Veijana.
1267		OLIUS	Límits del termenat Solsona-Cardona.
1268		CLARÀ DEL SOLSONÈS	Presentà el rector.
(2) 1269		SOLSONA	Batlle de l'església.
1276		SOLSONA	Confirmà costums d'urbanitat.
(2) 1282		SOLSONA	Interessos de Santa Maria.
(4) 1283		SOLSONA	"Cellerer" (Cartulari II p.15). Dos a l'ADS en afers de l'església. Un a l'AMS. Cessió de propietat a P. Vilaró.
1284		INGLA DE CASTELLAR	Document de cancelleria.